

Iordan DATCU. *Etnologi basarabeni, nord-bucovineni și transnistrieni*. București, 2014, 270 p.

Abstract. The author Victor Cirimpei (PhD in Philology) critically examines the volume *Ethnologists from Bessarabia, North Bukovina and Transnistria* written by Iordan Datcu, an ethnologist researcher from Bucharest. The work consists of 47 chapters on scientific and cultural activity of some cultural figures of Bessarabia (Gheorghe V. Madan, Tudor Pamfile, Ion Buzdugan, Petre V. Stefanuca), north Bukovina (Elena Niculită-Voronca, Grigore Bostan) and Transnistria (Nikita Smochina, Constantin A. Ionescu).

Keywords: folk work, literary folklore, musical folklore, folklore studies, monographs.

Lucrarea cuprinde 46 + 1 (*Argument*) capitole. A le „înregimenta” (integra) într-o recenzie pe toate acestea, variate ca structură, mesaj, dimensiune (deși „se înrudesesc tematic”, încurajează autorul), fără a trece cu vederea vreo una, este o muncă deloc simplă.

Așadar, cartea, pe care o prezentăm celor interesați a o cunoaște, se numește *Etnologi basarabeni, nord-bucovineni și transnistrieni*, noi însă nu agreăm în denumire zicerea *transnistrieni* (mai potrivit ar fi *din stînga Nistrului*, deoarece pentru aceștia, de pe loc, din stînga rîului, și altora de mai departe, spre est, cuvîntul *transnistrieni* înseamnă, în primul rînd, basarabeni, care le sînt cei de *peste* (adică *trans-Nistru*); din păcate nu numai autorul cărții folosește, incorect, acest cuvînt. Încă ceva, și mai grav – pentru autor *transnistrieni* sînt nu numai cei din stînga Nistrului, dar și cei din stînga... Bugului, ba chiar și îndepărtații moldoveni „din nordul Caucazului” (vezi articolul *Români din Transnistria într-o monografie*, p. 140-144).

Dar, după cum ne vom convinge în continuare, cartea este una valoroasă, actuală, bogată în conținut, cu registru cronologic pentru anii 1673–2011, elaborată cu dragoste și acribie de un important cercetător științific, unul cu premii academice, literare și culturale; apreciat și cu înaltul ordin de stat *Meritul Cultural în grad de Cavaler, categoria A, Literatură*, conferit de Președinția României.

Prodigiosul autor a pus în circuitul științific larg termenul *etnolog* pentru ceea ce numeam de zeci de ani cu aproximativul *folclorist* (aproximativul, pentru că, de obicei, folcloristul nu se poate să nu fie și etnograf, sociolog, comentator al muzicii cuvintelor folclorice cîntate); prin *etnolog* – sugerează I. Datcu – înțelegem cercetătorul preocupat scrutător de creația populară ca mitolog, arheolog, literat, lexicolog, dialectolog, muzicolog etc.

Dintre cărțile merituosului cercetător-etnolog, diverse tematic, menționăm cîteva: „Sub semnul Minervei”, „Un mit – Toma Alimoș”, „Tradiții din

Maramureș”, „Introducere în opera lui Petru Caraman”, „Ioan Șerb. Poet, folclorist, editor”, „Adrian Fochi. Recepțarea critică a operei și bibliografie”, „Ioana Andreescu. Eseu despre proza și studiile sale de antropologie”, „Pagini de istorie literară și etnologie”, „Ovidiu Bîrlea, etnolog și prozator”, „Gheorghe I. Neagu, etnolog”, „Repere în etnologia românească”, „Dicționarul etnologilor români – autori, publicații periodice, instituții, mari colecții, bibliografii, cronologie” (etnologiei basarabene, nord-bucovinene și din stînga Nistrului – obiectul recenziei noastre – autorul impunătorului *Dicționar* îi dedică 69 de articole).

Încă un reproș (afară de *transnistrieni*), pe care i-l facem autorului – numărul mare de capitole (46 + 1, foarte bine!), plasate însă mai mult în dezordine decît conform anumitor principii, a unei consecutivități. Începe cartea cu paragraful *reviste* (două materiale), apoi, spre sfîrșit, revine la același compartiment; *monografii* – una a românilor dintre Nistru și Caucaz, alta, peste 13 capitole – despre un „sat din Basarabia istorică”; două colecții regionale, apărute la Chișinău în același an (*Folclor din Țara Fagilor și Cît îi Maramureșul...*), sînt prezentate în locuri diferite, distanțate de șase capitole cu alte probleme; în trei locuri (la începutul cărții, la mijloc și spre sfîrșit) avem capitole despre Petre V. Ștefănuță (de ce nu ar fi fost *Ștefănuță* în un singur cuib?).

Cu ce ar trebui să începem recenzarea materialelor din volum?...

Basarabia, nordul Bucovinei și stînga Nistrului sînt porțiuni de români-me, expuse, în virtutea unor aranjamente statale regretabile, procesului (diabolic pus la cale) de uitare a limbii materne de către populația autohtonă și, ca urmare, a deznaționalizării ei; harnicul etnolog, semnatar al cărții însă, își îndreaptă atenția spre neînfricații căutători și revelatori de specific etnic din această zonă vitregită a neamului românesc. Vom aminti, în primul rînd, frumoasele nume, de neuitat, ale mai-marilor dintre acești patrioți, în ordinea vîrstei, cu secvențe ale muncii lor.

Mai întîi, în asemenea registru, o avem pe bucovineanca **Elena Niculiță-Voronca** (n. 1862), aceasta mărturisind: „Căpeteniile rutenilor au eliminat limba română din școli [...]. O societate a «Mazililor și răzeșilor» se înființase [...], care lupta cu spor mai ales în satele rusești de peste Prut. Tineretul universitar, crescut în ideea că poporul [român] rusificat e al nostru, lupta alături de noi. Tot astfel și preoții cei tineri. Era o mîndrie pentru români că nu se lase îngenuncheați [...].

Ca rezultat al muncii mele [...] am scos trei volume de folclor, *Datinile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*, tipărite în 1903 în Cernăuți, precum și două volume de *Studii în folclor*, cel întîi tipărit în 1908 în București, iar al doilea în 1913 în Cernăuți. Tot în București tipării în 1915 *Sărbătoarea Moșilor* [...].

Neputînd fi pregătită pentru opere însemnate, am fost totuși un șurub care a ținut bine părțile la un loc, acolo unde

m-au pus, fiind un rezultat al împrejurărilor în care am trăit, agitînd cu focul și puterea lăsate din părinți” (p. 201-202).

Ceva mai tînăr, basarabeanul **Gheorghe V. Madan** (n. 1872) a scos în Chișinău ziarul național *Moldovanul* (ianuarie 1907 – octombrie 1908), în ale cărui pagini, sub stăpînirea rusească, a pledat pentru ca să se învețe în școli și românește, „fiindcă – scria ziarul – limba strămoșească este pentru neam ceea ce este pentru om tata și maica sa [...]. Noi n-avem dreptul și nici nu ne lasă inima să ne lepădăm de ea, căci lepădîndu-ne de limba părinților – de neam ne lepădăm”.

Gh. V. Madan este alcătuitorul primei culegeri de cîntece populare basarabene – *Suspine*, în grafie latină, lui aparținîndu-i și studiile: *Obiceiurile la naștere, Rodina și Botezul, în partea Codrilor din Basarabia; Obiceiuri și rînduiele la nuntă în părțile Codrilor din Basarabia; Hai cu nunta! (Din obiceiurile frumoase care se duc și se pierd); Obiceiuri și rînduiele la înmormîntare în părțile Codrilor din Basarabia*. În prefața culegerii de cîntece Gheorghe V. Madan scrie: „Românii din Basarabia sunt, fără îndoială, cea mai nenorocită viță a neamului nostru; căci în cursul veacurilor dînșii mereu au gemut sub jugul străin [păgîn – turcesc și tătăresc]; jugul de azi nu mai e păgînesc, ci pravoslavnic-rusesc, dar [...] acesta nu se deosebește întru nimic de cel turcesc sau tătăresc” (p. 155-158).

Memorabilă (am zice monumentală) este lecția de istorie a neamului

moldovean, expusă concis de Gheorghe V. Madan în articolul său *Cine sîntem și de unde ne tragem noi, moldovenii*:

„Moldoveni, deschideți ochii! [...]

În vechime [...] aceste locuri ale noastre, frumoase și binecuvîntate de Dumnezeu, erau locuite de [...] oameni, care se numeau *daci*. Ei locuiau nu numai Basarabia noastră, ci și Țara Moldovei care se întinde dincolo de Prut; și Muntenia, ce se află dincolo de Moldova, și Oltenia, ce se află dincolo de Muntenia, precum și țările Banatului, Ardealului, Bucovinei, care se află în țara Austriacului; și care țări sînt locuite tot de neamul nostru, cu toate că ei se numesc – unii *moldoveni*, [...] unii *munteni*, *olteni*, *bănățeni*, *ardeleni*; în sfîrșit, fiecare după țara lui; dar au același grai, același obicei și sînt de același sînge și lege cu noi. [...]

Limba, legea și obiceiurile neamului nu sînt de ieri, de alaltăieri, ci de veacuri. Cîte lupte s-au dus, cît sînge a curs și cîte vieți s-au prăpădit numai și numai să ni se păstreze limba, legea și obiceiurile curate și neprihănite” (p. 176-177).

Sortită fiindu-i viața de numai 28 de ani, basarabeanul **Tudor Pamfile** (n. 1883) a realizat o mare varietate de lucrări etnologice, multe rămase în manuscris: *Dragostea în datina tineretului român, Boli și leacuri de oameni, vite și păsări, după datinele și credințele poporului român, Legări și dezlegări – datine și credințe mărunte, adunate din satul Țepu, jud. Tecuci, Urări și binețe, Un mănunchi de plugușoare, Povestiri populare, Tututul (studiu folcloric) ș.a.*

„Academia Română ar face un act reparatoriu – consideră pe bună dreptate exegetul Iordan Datcu – dacă [...] ar trece printre membrii ei post-mortem pe etnograful și folcloristul de mare merit Tudor Pamfile, care a lăsat o operă bogată și trainică” (p. 66-69).

Înalt apreciate sînt volumele de folclor *Cîntece din Basarabia*, din 1921 și 1928, ale sîrguinciosului patriot român **Ion Buzdugan** (n. 1887, semna și cu pseudonimul Nică Românaș, bravo lui!), care adunase creații populare din 40 de sate ale județelor (de atunci) Bălți, Bender, Chișinău, Hotin, Orhei, Soroca; în multe din aceste cîntece adeverindu-se atitudinea basarabenilor față de ocupantul de la răsărit: „Rusule și măi moscale,/ nu-mi fă țara de ocară...; Măi moscale, pui de rus,/ nu-mi face neamul de rîs;/ pe fii nu mi-i moscăli,/ limba nu-mi bajicuri...;/ Rusule și măi moscale,/ nu-mi face țara de jale;/ că țara mi-ai pustiit,/ pe flăcăi i-ai moscălit...; Foaie verde lemn uscat,/ rusule, neam blăstămat,/ cînd ți-a fi mai greu de chin,/ să fii ca mine strein...;/ cînd îi fi mai cu noroc,/ să te văd arzînd în foc...”.

Cu surprindere plăcută aflăm de la Iordan Datcu evaluările operei basarabeianului Ion Buzdugan de către mari figuri ale culturii românești ca Eugen Lovinescu, George Călinescu, Pantelimon Halippa, Perpessiciu, Ion Pilat, Șerban Cioculescu, Gheorghe Grigurcu, Marian Popa, Mihai Cimpoi (p. 212-223).

Datorită unui amplu studiu și al unui bine documentat, novator-incident articol, incluse de Iordan Datcu în volum,

reputatului etnolog (etnograf, sociolog, folclorist, istoric) și publicist-patriot din stînga Nistrului **Nichita Smochină** (n. 1894), membru de onoare, post-mortem, al Academiei Române, i se înalță un splendid, întru totul cuvenit, benevolent, monument al omului-luptător. Născut în satul Mahala (suburbie a orașului Dubăsari), refugiat în 1919 la Iași, unde a absolvit Facultatea de Filozofie și Drept, N. Smochină și-a continuat studiile, între 1930-1935, la Universitatea Sorbona din Paris, unde și-a luat doctoratul în drept; era cunoscut cu personalități marcante ale României (Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Onisifor Ghibu), a dialogat, în 1918, la Petersburg, cu Lenin, peste ani – și cu Ceaușescu.

Dintre studiile etnologice ale lui N. Smochină, amintim: *Din obiceiurile românilor de peste Nistru – Dumineca Mare* (1924), *Crăciunul la moldovenii de peste Nistru și Anul Nou...* (ambele, 1925), *Bobotează, Prohoadele... și „Iarba verde”, din obiceiurile moldovenilor* (tustrele, 1927), *Din literatura populară a românilor de peste Nistru* (1939), *Primele ctitorii între Nistru și Bug și Ctitorii românești la răsărit de Bug* (ambele, 1942).

Printre multe materiale de publicist-patriot ale lui N. Smochină – patru din 1932: *Les massacres de Moldoves dans la Roussie Soviétique, Les atrocités soviétiques, La verité sur la situation de la Moldavies Soviétique, Les nuits rouges du Dniester*, altele două – *Les Roumains de Roussie și Republica Moldovenească a Sovietelor* – din 1939, altele șase – din 1941: *Românii de peste Nistru,*

Temeiuri de unitate românească pînă la Bug, Temeiuri de viață românească în Transnistria, Suntem totuna cu românii, Suntem moldoveni și vrem să ne unim, Vocea sîngelui a fost de neînvins... Dar „o istorie nemiloasă [...] a despărțit silnic [...] românii din stînga Nistrului [...] de cei din dreapta rîului și de cei din Țară” (p. 82); cei din stînga siliți a-și duce crucea printre frați-nefrați, mai răi decît păgînii: „Frunză verde de podbal,/ rău îi, Doamne, cel moscal – / el te-ndeamnă la frăție,/ frate zice c’-a să-ți fie!// Să nu-l crezi nici cînd îți jură,/ că el crucea chiar ți-o fură./ Decît moscal creștin,/ mai bine turc păgîn” (p. 84).

„Cultivat cu o ardentă dragoste pentru românii din stînga Nistrului, pe care-i socotea, cum se socoteau și ei, o ramură din trunchiul românității, cu un interes major pentru istoria și prezentul lor, pentru aspirațiile lor, pentru limba și tradițiile lor, cu o mare curiozitate, cu real talent de cercetător și cu o pasiune pe măsură, N. P. Smochină străbate [...] – remarcă Iordan Datcu – întregul spațiu transnistrian și își notează varii creații populare (și) obiceiuri” (p. 78).

Cele mai multe pagini [24-28, 40-46, 97-99, 123-131, 243-249] consacră I. Datcu etnologului basarabean **Petre V. Ștefănuță** (n.1906), cu studii superioare la București (Facultatea de Litere și Filozofie), unde obținuse pregătire specială de limba latină, română, dialectologie.

Ca reprezentant al Școlii de cercetare monografică a lui Dimitrie Gusti, Petre V. Ștefănuță a fost secretar, apoi director la Institutul Social Român din Basarabia.

Dintre lucrările basarabeanului Ștefănuță sînt cunoscute: *Satele din Basarabia, zăgaz înstreinării rusești* (1931), *Prutul și Nistrul, morminte de moldoveni* (1932), *Folclor din județul Lăpușna* (1933), *Contribuție la Bibliografia studiilor și culegerilor de folclor privitoare la românii din Basarabia și popoarele conlocuitoare, publicate în periodicele rusești* (1935), *Cercetări folclorice din Valea Nistrului de Jos* (1937), aceasta din urmă – un amplu studiu și texte de medicină populară, superstiții, credințe, descîntece, tradiții, povestiri folclorice, legende, povești, snoave, glume, satire, colinde, cîntece de stea, plugușoare, creații nupțiale, bocete, cîntece, balade, ghicitori, jocuri de copii ș. a., culese din Chițcani, Slobozia, Copanca, Leontina, Talmaz, Cioburciu, Zărtaica, Purcari, Olănești, Corcmazu, Tudora, Palanca; alte lucrări – *Literatura populară a satului Iurceni* (1937), *Două variante basarabene la basmul «Harap Alb» al lui Creangă* (1937), *Rites magiques pour provoquer et arrêter la pluie, à Popeștii de Jos* (1943).

Petre Ștefănuță a sesizat perenitatea acelorasi colinde în toate zonele populate de români (p. 97-99), a cules „peste o sută de povești, notate [...] cu mare fidelitate” (ceea ce nu se poate spune despre poveștile publicate peste cîteva decenii, avînd și ajutorul magnetofonului, de către Gr. Botezatu, ale cărui texte nu sînt „notate cu scrupulozitatea lui Petre V. Ștefănuță”). Un semn bun, „opera savantului Petre Ștefănuță [...] este pentru prima dată reunită în două volume, *Folclor și tradiții populare* [Chișinău, 1991; ediție de G. Botezatu și A. Hîncu]” (I. Datcu, p. 28, 43).

De o cercetare monografică sociologică a fost onorat în 1931 satul basarabean de mazili Cornova (concept și echipă de lucru: Dimitrie Gusti, Henri Stahl, Anton Golopenția, Ștefania Cristescu, Petre V. Ștefănuță ș. a.); o formă simplificată a lucrării a fost publicată în 1997 de Ovidiu Bădina, iar în 2000 Vasile Șoimar, împreună cu Ion Dron, Alexandru Furtună, Sanda Golopenția-Eretescu, Paul Bran ș. a. au pregătit volumul *Cornova*, incluzând și contribuțiile mai vechi, de la 1931, ale cercetării; în 2011 se tipărește masivul volum *Dimitrie Gusti și colaboratorii, Cornova 1931*. Un fragment al acestei colosale munci sociologice este lucrarea despre descîntecele satului Cornova, a Sandei Golopenția, tipărită în 2007 la Editura Academiei Române (p. 29-31, 262-268).

Cu prețioase informații ne completează I. Datcu (p. 94-96) sumarele cunoștințe despre extraordinara colecție de colinde, culese în stînga Nistrului (Broșteni, Caterinovca, Dubău, Ghiderim, Hîrjău, Jura, Plopi, Tincău, Tiraspol, Zozuleni) de **Constantin A. Ionescu** (n. 1912) – 77 creații, excelente ca melodie și text, dintre ele – cosmogonice, biblice, apocrife, de curte domnească, familiale, protocolare, prezentînd „o frapantă asemănare cu colindele din Muntenia”; cu amplu și doct studiu introductiv, al cărui autor era, așa cum observa sociologul și psihologul Traian Herseni, „înzestrat, în afară de talentul muzical și o neobișnuită pasiune pentru știință, cu o remarcabilă pregătire muzicologică și sociologică”.

Un capitol mic dar consistent, ca o lacrimă de icoană, este cel închinat amarului adevăr al destinului unui sat românesc din Basarabia primordială (de către Mare) – Hagî Curdă, localitate în mare măsură deznaționalizată, așa cum expune, monografic, descendentul acestei așezări **Tudor Iordăchescu** (n. ?); deplîngînd, printre altele, că „nu ne cunoaștem istoria” – *Monografia unui sat din Basarabia istorică* – și că mulți se dezic de obiceiurile și datinile neamului, iar „cînd s-a introdus la școala din satul nostru grafia latină, cîțiva învățători [Doamne-Dumnezeule!... Cei meniți să lumineze lumea satului] strigau cît îi ținea gura [că lor nu le trebuie «latinița» (alfabetul românesc)]” (p. 256).

Din aceeași Basarabie originară, de la Cetatea Albă (Belgorod-Dnestrovski), provine și **Constantin Eretescu** (1937), „un antropolog cultural în toată puterea cuvîntului” (remarcă Iordan Datcu). Tînăr fiind, viitorului antropolog i-a reușit să se vadă refugiat în România, mai apoi, emigrat, în Statele Unite ale Americii. La Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice din București (anii 1960-1970) studentul C. Eretescu avu norocul să fie sub conducerea lui Mihai Pop, să-i aibă de colegi (mai în vîrstă) pe Ovidiu Bîrlea, Adrian Fochi, Al. I. Amzulescu, S. C. Stroescu, Monica Brătulescu și (mai tineri) – Mihai Canciovici, Nicoleta Coatu. În America a scris romane și proze mici, a ținut cursuri de mitologie, folclor și antropologie. Dintre lucrările sale de profil etnologic menționăm: *Compoziție în balada „Ai trei frați cu nouă zmei”* (1966), *Folclor din Țara Loviștei*

(împreună cu Gh. Deaconu, 1970), *Folclor coregrafic din Vrancea* (în colaborare cu Anca Giurchescu, 1974), *Vrăjitoarea familiei și alte legende ale orașelor lumii de azi* (2003), *Folclorul literar al românilor. O privire contemporană* (2004), *Fata-Pădurii și Omul-Noapții. În compania ființelor supranaturale* (2007), *Știma-Apei. Studii de mitologie și folclor* (2007), *Mission en Roumanie. Culegerea de folclor românesc a lui Hubert Pernot* (2009), *Folclor urban contemporan* (2010) (p. 203-211).

[Prin asociere cu citatul *folclor urban*, ne-am amintit că deținem un manuscris dactilografiat, 23 de pagini (9-31), evident, extras din o lucrare savantă, ce avea și p. 1-8, cuprinzând 89 de cvasi-strigături erotice în română, comentate și cu fișe bibliografice în franceză, de Constantin Eretescu: *Les noms du sexe dans le folklore roumain*. Nu cunoaștem data manuscrisului.]

Din opera etnologului Datcu aflăm diverse informații, mai puțin cunoscute (nota bene), privind preocupările pentru știință ale unor personalități, ca: 1) **Alexei Mateevici** (p. 52-57 – *Conocăria, Colindele Crăciunului, Sfântul Vasile–Anul Nou în obiceiurile moldovenilor basarabeni, Cîntecele poporane ale Basarabiei*), 2) **Ion Halippa** (p. 91-93 – *obiceiuri de nuntă*), 3) **Dimitrie Balaur** (p. 178-185 – *Din literatura populară a Basarabiei, satul Rezeni-Lăpușna, Material folcloric adunat pe malul Nistrului*), 4) **Anton Golopenția** (p. 132-135 – *Români de la est de Bug*), 5) **Tatiana Gălușcă** (p. 106-113 – *Folclor basarabean-1938, „Miorița” la dacoromâni și aromâni,*

contribuție la „*Folclor din Dobrogea*”), 6) **Anton Rațiu** (p. 103-105 – *Români de la est de Bug*).

— ••• —

„Cea mai importantă lucrare a folcloristicii basarabene, concepută în 17 volume” – *Creația populară moldovenească* – (pentru toate genurile de creație folclorică), cu selecție „atentă a speciilor”, studii introductive „cuprinzătoare”, note și comentarii, „prezența unor seturi de melodii”, „utilizarea colecțiilor clasice apărute în Moldova din dreapta Prutului, fac din acest corpus o lucrare de referință” [Chișinău, 1975-1983] (p. 49-50).

În 1991, tot acolo, apare și un *Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina* (1991), cu secțiuni privind mitologia, folclorul obiceiurilor calendaristice, teatrul popular, ritualurile de familie, proza populară, proverbele și zicătorile, ghicitorile, baladele, cîntecele epice și lirice, folclorul copiilor (p. 36-39).

Patru dintre autorii chișinăueni ai acestor mari opere (Academia de Științe a Republicii Moldova), consemnați valoric în cartea exegetului Iordan Datcu, sînt N. Băieșu, G. Botezatu, V. Cirimpei, S. Moraru.

Mai „bătrînul” (din 1929) Grigore Botezatu, apare preocupat în mare măsură de proza populară, în principal, de ceea ce basarabeni din popor zic *poveste*, chiar dacă pentru unele din aceste povești învățații folosesc termenul *basm*, pentru altele – *tradiții, legende, parabole, povestiri populare* și, diferite ca specii,

povestiri glumețe (*snoave, glume, anecdote folclorice* etc.). Redactate literar, lucrările lui G. Botezatu au prestața nominativă de: *Legende, tradiții și povestiri orale* (1975), *Povești fantastice* (1976), *Povești nuvelistice* (1980), textele folclorice incluzând materii din dreapta și din stînga Prutului. Același cercetător „semnează studii despre D. Cantemir, M. Eminescu, Ion Creangă, A. Matevici”, colaborează cu colegii la alcătuirea unor colecții de folclor zonal moldovenesc.

Nicolae Băieșu „a publicat peste 30 de volume, dintre care amintim: *Folclor moldovenesc. Bibliografie* (1968), *Poezia populară moldovenească a obiceiurilor de Anul Nou* (1972), *Poezia obiceiurilor calendarice* (1975), *Folclorul copiilor* (1980), *Rolul educativ al folclorului copiilor* (1980), *Folclorul ritualic și viața* (1981), *Sărbători domnești în două volume* (2004, 2007); a colaborat la șase volume de folclor zonal și la *Creația populară (curs teoretic...)* (1991), a scris *Din istoria existenței românilor de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazului. Tradițiile etnofolclorice ale acestora* (2007). „Cu o documentație bogată, reprezentînd întregul spațiu românesc, lucrarea [*Sărbători domnești*], fapt lăudabil [pentru care am fi mai rezervați – V. Cirimpei], apelează și la literatura cultă, incluzînd, spre exemplu, numeroase colinde semnate de poeți români de seamă” (p. 138-139) [era suficient, credem, să fie doar numiți acești poeți „de seamă”, fără a le reproduce și nefolcloricele poezii-colinde].

Subsemnatul este apreciat (p. 136-137) pentru broșura *Argumente basarabe* (2006), în care „Victor Cirimpei – conform recenziunii Ion Ciocanu – își întemeiază întreg studiul pe fapte concrete, lesne verificabile, din istoria noastră națională autentică și nu pe scornirile [...] menite să atrofieze simțul demnității românilor moldoveni, transformîndu-i în neromâni și, mai mult, în antiromâni”.

Sergiu Moraru (prea devreme decedat), este pomenit cu monografia *Lumea ghicitorilor* (1981), cu volumașele florilegii de creație populară *Ciugurmugur, mugurele* (1977), *Pom aurit* (1988), *Doine și cîntece* (1991); cu merituoasa ediție științifică *Ghicitori* (Chișinău, 1980), cuprinzînd un amplu și profund studiu la obiect, un excelent glosar cu explicații pentru *basmalig, drugă, gîlbaș, huhurez, medelnic, păpăluță, pîrhaiță, pozderie, tuluc* și alte 83 de cuvinte nu mai puțin curioase; prezintă selectiv 1 693 de texte, riguros clasificate, luate din fonduri arhivistice și lucrări aparținînd lui Teodor Stamatî, I. G. Sbiera, B. P. Hasdeu, Artur Gorovei, Tudor Pamfile, Petre Ștefănuță, Tatiana Gălușcă; textele volumelor *Din datina Basarabiei, Din comorile sufletului basarabean* și ale revistei „Școala Basarabiei”, de asemenea – din felurite cărți și reviste sovietice românești în grafie rusească, de la Chișinău. În colaborare cu alți colegi de aceeași specialitate, S. Moraru a pregătit și publicat colecții de texte folclorice regionale (trei); împreună cu V. Cirimpei și E. Junghietu a alcătuit culegerea *Beția strică omenia*, cu N. Băieșu – *De urat v-am mai ura*,

cu Efim Junghietu – *Poporul când ți-o ticlește, cearcă de-o clintește*; a pregătit și editat împreună cu istoricul-filozof Gheorghe Bobîna cartea *La izvoarele gândirii. Motive filozofice în creația poetică populară* (1988).

Altă preocupare a neostenitului S. Moraru – editarea unor antologii de texte privind mari personalități ale istoriei și culturii străromâne și a românilor: avea finisat în 1990 un volum *Burebista*, editează cărțile: *Decebal* (1991), *Ștefan cel Mare* (1989), *Ioan Vodă cel Cumplit* (1990), *Vasile Lupu* (1991), Artur Gorovei, *Folclor și folcloristică* (1990, 528 p.).

„Ceea ce a publicat pînă acum [1993], studii, colecții, antologii, ediții, îl recomandă pe Sergiu Moraru ca pe unul dintre acei cercetători, puțini la număr [...], chemați să realizeze saltul științific necesar în folcloristica basarabeană, s-o scuture de șabloane, de stereotipiile conjuncturale care au provincializat-o, au rupt-o de românitate [...], s-o îndrume spre o cercetare al cărei suport să fie creația autentică, expresie a sufletului românilor basarabeni, a tragediei lor. Cercetător onest, cu o pregătire solidă, studios [...], cu o viziune cuprinzînd fenomenul popular al întregii românități [...], Sergiu Moraru va aduce un suflu nou în folcloristica basarabeană” (p. 63). Așa îl întrezărea Iordan Datcu pe Sergiu Moraru pentru un viitor apropiat anulului 1993 și a scris despre aceasta în publicația românească de la București „Literatorul”. Peste numai trei ani însă, în mai 1996, flacăra vieții lui Sergiu Moraru avea să se stingă.

(De obicei, oamenii buni sînt vorbiți de bine după ce mor – dar iată și cazul

cînd omul este apreciat înalt, statuar, în timpul vieții; Iordan Datcu a făcut-o, un OM MARE de la București, din inima românimii – pentru „prea fericitul”, cum zic preoții, încă în viață, de la Obreja Veche, basarabiană, Sergiu Moraru [care avea de gînd să editeze și o „monografie socioetnofolclorică a satelor Obreja, din Moldova și Banat”]).

Mai tîrziu, celor patru „academiști” de Chișinău, li se adaugă cercetătorul Tudor Colac, ale cărui lucrări preponderent etnografice de alură jurnalistică, sînt: *Șezătoarea și Sărbătoarea izvoarelor* (1986), *Hronic de familie* (1987), *Sorcove de lumină* (2000), *Grupurile familiale – tradiție și valorificare. Abordare sociologică* (2001), *Rădăcini eterne ale folclorului – rapsodul Nicolae Botgros la 50 de ani* (2003), *Ștefan cel Mare și Sfînt, 500 de ani de nemurire* (2004), *Sub semnul cinegeticii. Istorie, mitologie, folclor* (2009); cu mai pronunțat accent folcloristic: *Drag îmi e să fac armata* (2002), *Un distins folclorist – Nicolae Băieșu. Bibliografie* (2004) [realmente, *Bibliografia* este a lui N. Băieșu, din 1968, cu inerente completări], *Nistrule, apleacă-ți malul. Folclor poetic din Transnistria* (2004), culegere menționată admirativ de I. Datcu (p. 146-147), *Ținutul Criulenilor. Vetre etnofolclorice* (2005).

Sîntem rezervați în fața pateticei declarații (și ca titlu de carte) *Drag îmi e să fac armata*, adevărul fiind mai degrabă invers, așa cum observase și etnomuzicologul George Breazul: „sub spectrul amenințător al despărțirii de obștea sătească” (vezi în același capitol despre T. Colac, p. 147); folclorul nefal-

sificat zicînd: *Tare-i grea viața-n armată* (în chiar volumul nominalizat, p. 161-164). Nu are Tudor Colac (așa cum afirmă I. Datcu, p. 147) „un studiu introductiv foarte dens” în monografia *Folclorul românesc de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazului* – are acolo cîte o notă informativă referitoare la grupajele de cîntece lirice, strigături, romanțe folclorizate, amintiri, scrisori versificate (un atare studiu introductiv aparține lui Nicolae Băieșu).

Un bun coleg de al chișinăuenilor – nord-bucovineanul Gr. Bostan, în cartea *Poezia populară românească din spațiul carpato-nistrean* (Iași, 1998), „cu o bună cunoaștere a domeniului și cu calmul omului de știință, [...] dovedește identitatea și persistența tradițiilor etnofolclorice românești în spațiul amintit. [...] Influențele slave [...] n-au străbătut și n-au deformat structura poetică a colindelor românești”, a orașiei agrare de la Anul Nou, a teatrului popular; totodată I. Datcu observă în carte și „o serie de exprimări nefirești”, „cu adevărat deranjant este numărul mare de greșeli de tipar” (p. 118-120).

Un volum de 952 p. reprezintă *Arta muzicală din Republica Moldova* (Chișinău, 2009) – lucrare neomogenă „conceptual, conținutistic și stilistic”, autorii (11) nealiniindu-se unui canon comun de tratare a temelor propuse, recenzentul I. Datcu, pe lângă merite, creionînd și un mare număr de observații referitoare în temei la muzica tradițională; autorii studiilor neglijînd realizările în domeniu ale unor figuri ca Petru Caraman, Al. I. Amzulescu, Sabina Ispas, Ovidiu Bîrlea, D. Caracostea, Gizela Sulițeanu, Monica Brătulescu etc.

Într-un singur an, 1993, la Chișinău, se tipăresc două cărți cu creații populare, analizate, prefațate și comentate – *Folclor din Țara Fagilor* (a românilor nord-bucovineni, la editura Hyperion) și *Cît îi Maramureșul...* (a românilor transilvăneni, la editura Știința). Alcătuitoarii volumelor – aceeași echipă de etnologi basarabeni: N. Băieșu, G. Botezatu, I. Buruiană, V. Cirimpei, I. Filip, A. Hîncu, E. Junghietu, S. Moraru; dar, și doi bucovineni pentru *Țara Fagilor* – cercetătorul G. Bostan cu o extinsă incursiune în istoria adunării folclorului în zona respectivă și scriitorul A. Suceveanu cu un exordiu poetic la temă; pentru *Maramureș*, la echipa de la Chișinău se adaugă istoricul-etnograf N. Demcenco și muzicologul A. Tamazlîcaru; iar profesorul Mihai Pop (unicul maramureșean) onorează volumul cu o valoroasă precuvîntare, sugerînd chișinăuenilor, „ca în anii care vor urma [...] să ne dea volumul următor al lucrării [...] într-o viziune amplă de antropologie culturală”.

Cartea referitoare la bucovineni „este o contribuție științifică de mare interes”, [...] cu toate că „la unele [...] comentarii un spor de note și precizări s-ar fi impus” (I. Datcu, p. 60); în cea despre tradițiile maramureșene, observă același autor-editor: „Nota asupra ediției [de G. Botezatu și A. Hîncu], în loc să fie una tehnică, este tot o introducere [a doua după a magistrului-academician Mihai Pop], „glosarul s-ar fi convenit să figureze la sfîrșitul cărții [... cuprinzînd] și termeni ca [...]: *figle, ovciarcă, poprigă*,

[...], *ruculi, fraitor, blezung, bodac, erișin, dafiner, boclac, tombor, ceacău, chinzoii, ciuldă* ș. a.” (p. 102).

O monografie în două volume (din 2007, 2009) de profil folcloric-etnografic privind spațiul din stînga Nistrului, estul Bugului și nordul Caucazului, cu toate componentele creației populare orale (vezi p. 140-144), este opera unui mare grup de etnologi contemporani de la Chișinău: N. Băieșu (coordonator), G. Botezatu, I. Buruiiană, M. Cocieru, T. Colac, L. Curuci, A. Dînul, A. Graur, L. Hanganu, A. Hîncu, E. Junghietu, M. Mocanu ș. a. Monografia – *Folclorul românesc de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazului* – „se remarcă prin probitate științifică [...] ample studii teoretice [...] și prin textele [...] bine alese” (I. Datcu, p. 144).

— ••• —

Ce cunoaștem despre presa basarabeană?

Dorind să familiarizeze cititorii cu acest sector al vieții culturale din spațiul românimii de est, Iordan Datcu începe cartea cu două cercetări la temă – „Pagini basarabene” și „Viața Basarabiei” (p. 9-23) și, aproape de sfîrșitul volumului (am pomenit și mai sus) reia problema cu *Reviste de ieri și de azi din Basarabia* (p. 250-254).

În „îndelung obișnuită Basarabie” și-au încumetat apariția, fie și de scurtă durată, revistele „Gîndul neamului” (1924), „Crai nou” (1934), „Poetul” (1937); îndeosebi de rezistentă fiind „Pagini basarabene”, publicație de cultură generală și literară (1936), cu intenția de a curma „starea de inferioritate a graiului

românesc” în regiune; susținută elogios de M. Sadoveanu, M. Eliade, T. Arghezi; diverse materiale publicînd V. Țepordei, Sergiu Cujbă, G. Dumitrescu, Al. Bardier, Leon Donici, I. Buzdugan, Petre Ștefănuță, Vl. Cavarnali, N. Costenco, B. Istru, G. Meniuc, T. Nencev.

Mult mai viabilă (1932-1944) a fost „Viața Basarabiei”, „o amplă și completă revistă de cultură românească” (p. 23), care a dezbătut „un larg evantai de probleme, începînd cu reflectarea trecutului de robie, de stăpînire țaristă despotică” (p. 17), revistă în ale cărei coloane și-au expus considerentele istorice Al. Boldur, Ion Pelivan, Al. Lapedatu, Gh. Bezviconi, Ion Buzdugan, Pan Halippa; versurile – Vladimir Cavarnali, Nicolae Costenco, Bogdan Istru, Andrei Lupan, George Meniuc, Teodor Nencev, Alexandru Robot (dar și Eugen Coșeriu și Constantin Ciopraga!); proze publicînd Gheorghe V. Madan, Sergiu Victor Cujbă, Dominte Timonu; critică și publicistică literară – Boris Baidan, Ștefan Ciobanu, Constantin Stere.

Afară de „Viața Basarabiei”, autorul cărții, în p. 250-254, are completat șirul revistelor cu: „Mărgăritare basarabene” (1927), „Tribuna românilor transnistrieni” din 1927 și 1928, „Din trecutul nostru” (1933-1939), „Moldova nouă” (1935-1941), „Buletinul Institutului Social Român din Basarabia” (1937), continuat în 1939 cu „Buletinul de Cercetări Sociale al României, Regionala Chișinău” – „cea mai bună publicație de specialitate care a apărut în Basarabia” (I. Datcu), „Buletin științific” (1990).

De regulă, presa are nevoie de imagini fotografice de bună calitate – cine ar fi mai potrivit să le facă? Studiul-eseu *Vasile Șoimaru* este cea mai densă în fapte memorabile scriitură din toată cartea laboriosului etnolog Iordan Datcu; din puținele pagini despre Șoimaru aflăm că doctorul în economie (nu în vreo știință umanistică!) „a întreprins, între anii 2002 și 2008, lungi călătorii, în timpul cărora a străbătut o sută de mii de kilometri, pentru a cunoaște pe românii din jurul României. A călătorit în Maramureșul istoric [...], nordul Bucovinei și al Basarabiei și ținutul Herței [...], Republica Moldova, Basarabia istorică [...], la moldovenii din Transnistria, de la est de Bug și din Caucazul de Nord, a căutat urme românești la Istanbul (Constantinopol), a călătorit în Cadrilater, Valea Timocului, la alte insule românești din Bulgaria [...], în Banatul Unguresc și ținutul Debrețin, la istroromânii din Croația și la friulanii din nordul Italiei, a căutat vestigiile valahe din Cehia și Slovacia, [...] urmele bolohovenilor în Polonia și Podolia (Ucraina). [...].

Ochiul expert al reporterului-fotograf nu-i scapă nimic semnificativ: expresive chipuri de oameni de toate vârstele, localități, lăcașuri de cult, locuri celebre, clădiri vestite legate de evenimente istorice, monumente, inclusiv monumente naturale, renumite cetăți. Astfel, vedem [...] chipuri de români din Apșa de Mijloc [...], biserica Sf. Nicolae (zidită la 1428), izvorul Tisei, o biserică din Apșa de Jos, imagini din [...] Apșița și Biserica Albă [...], cascadele Tisei, apoi în nordul Bucovinei – mormântul

lui Aron Pumnul, școala primară și clădirea gimnaziului în care a învățat tânărul Mihai Eminescu, catedrala mitropolitană, casa în care a locuit Ciprian Porumbescu, sala de marmură a Universității din Cernăuți, în care s-a votat Unirea la 28 noiembrie 1918, clădirea Universității [reprodusă, color, pe coperta cărții]. Vedem [...] la Boian monumentul [...] cronicarului Ion Neculce și ctitoria lui – biserica centrală. Obiectivul s-a oprit [și] la stejarul lui Ștefan cel Mare din Codrii Cosminului, [...] lăcașuri de cult din Toporăuți, Lujeni, la intrarea Nistrului pe teritoriul Moldovei istorice [...], la monumentul natural „Baba Odochia” din Macrinici de pe malul drept al Ceremuşului. În nordul Basarabiei se oprește la cetatea Hotin, la Cristineștii Hasdeilor, [...] la casa memorială și monumentul lui Gheorghe Asachi. [...] Alte imagini prezintă vechiul și noul Orhei, casa memorială a lui Alecu Donici [...], Căpriana lui Ștefan cel Mare, cetatea Tighina, [...] cetatea Soroca, stejarul lui Ștefan cel Mare din Cobîlnea, [...] Cetatea Albă, [...] urmele care au mai rămas din cetatea Chilia” (p. 259-261).

Ca multe alte cărți, volumul de 270 de pagini *Etnologi basarabeni, nord-bucovineni și trasnsnistrieni* nu este scutit, cu părere de rău, de scrierea sau tipărirea greșită a unor cuvinte – *nume de oameni*: R. Boromoinaia (p. 233) [R. Bogomolinaia], Duronov (p. 137) [Durnov], Ion Ciocan (p. 137) [Ion Ciocanu], Filip Iulian (p. 232) [Iulian Filip], K. F. Popovici (p. 233) [C. F. Popovici], P. Stopanov (p. 233) [P. Stoianov], Domid Strungaru (p. 252) [Diomid

Strungaru], Sviiniu (p. 248) [Svinin], A. Zasciuk (p. 118) [A. Zașciuk]; *locali/tăți*: Bardări (p. 97) [Bărdari], Boscana (p. 165) [Boșcana], Camenco (p. 254) [Camenca], Odessa (p. 94, 193) [Odesa], Stolnici (p. 254) [Stolniceni], Tipova (p. 220) [Țipova], Valea Hotinului (p. 82) [Valea Hoțului]; *părți de vorbire*: apărată (p. 85) [apărută], chișinăuan (p. 99) [chișinăuian], gisdele (p. 245) [ghisdele], lepădarea (p. 53) [lepădarea], lirica (p. 212) [lirică], moldovani (p. 56) [moldoveni], moscăâie (p. 147) [moscălie], pisli (p. 83) [pisti], Poză (p. 238) [Proză], priem (p. 220, 221) [priiom], țineați (p. 75) [țineau]; nu este indicat în p. 28 anul de editare la Chișinău (1991) a volumelor lui

Petre Ștefănuță, în p. 81 – anul de ediție (1939) a „celebrei publicații academice *Din literatura populară a românilor de peste Nistru*” de Nichita P. Smochină, iar în p. 254 – anul de apariție, 1990, a revistei chișinăuene „Buletin științific”.

Cu toate acestea, opera cercetătorului-etnolog Iordan Datcu este, cum am apreciat pe parcursul recenziei, una de mare valoare, „carte de căpății” pentru oamenii de știință interesați de cultura populară a românilor basarabeni, din stînga Nistrului, nordul Bucovinei, sudul Ucrainei și nord-vestul Caucazului.

Victor CIRIMPEI
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)